

100 РОКІВ З ПОЧАТКУ ЗБРОЙНОГО ОПОРУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

<http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/100-rokiv-z-pochatku-zbroinogo-oporu-ukrainskoi-narodnoi-respubliki-proti-rosiiskoi>

17 грудня 2017 року виповнюється 100 років від початку спротиву більшовицькій агресії у першій російсько-українській війні ХХ століття. Уряд УНР змушений був протистояти російській більшовицькій маніпулятивній інформаційній та військовій агресії. Боротьба з російською агресією та пропагандою триває й нині.

Ключові повідомлення:

Оборона України від вторгнення більшовицьких військ допомогла попередити знищення Української держави;

Попри не сформоване військо Української Народної Республіки, тогочасні бійці-добровольці змогли протистояти і дати відсіч більшовицькій агресії;

В умовах війни Українська Центральна Рада проголосила незалежність УНР, яка стала суб'єктом міжнародних відносин;

Упродовж ХХ століття українці не припиняли боротьби за незалежність і соборність українських земель;

22 січня 1918 року вперше у ХХ столітті було проголошено незалежність України, 24 серпня 1991 року відбулося відновлення самостійності України після тривалого періоду окупації;

Сьогодні незалежність України є запорукою вільного розвитку держав і народів Європи, бо перешкоджає поширенню російського неоімперіалізму.

Історична довідка

Як усе починалося?

Більшовики готувалися до проголошення війни в Україні. В ніч з 12 на 13 грудня, більшовицький військово-революційний комітет здійснив невдалу спробу заколоту в Києві, «червоні» загони були роззброєні українськими військами.

17 грудня 1917-го Українська Центральна Рада отримала телеграфом від петроградського Раднаркому за авторством Владіміра Леніна, Іосіфа Сталіна і Лева Троцького ультиматум - «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Центральної Ради». В цьому документі містилися жорсткі вимоги до українського уряду щодо відмови від спроб дезорганізації спільного фронту; не пропускати без згоди Верховного головнокомандувача жодних військових частин, що направлялися на Дон для підтримки повстання Алексея Каледіна; сприяння революційним – більшовицьким військам в придушенні «контрреволюційного» кадетсько-каледінського повстання; припинення роззброєння радянських полків і червоної гвардії «на Україні» й негайного повернення зброї тим, у кого вона була відібрана.

Ультиматум Раднаркому розглядався на засіданні уряду – Генерального Секретаріату – українського уряду. Міністри розцінили вимоги Раднаркому як грубе втручання у внутрішні справи України й 18 грудня одностайно відкинули їх. У відповідь Раднарком ухвалив вважати Центральну Раду в стані війни з Радянською Росією.

Публіцист Сергій Єфремов в статті «Каїнове діло», що вийшла 19 грудня 1917-го в «Новій Раді» обурювався фарисейством петроградського Раднаркому:

«Сталось нове Каїнове діло. Рада народних комісарів, не задовольняючись партизанською хатньою війною, що заливає кров'ю простори держави російської, оповістила формальну війну Українській Народній Республіці. Інакше не можна зрозуміти той надзвичайно нахабний і брехливий ультиматум, що прислали народні комісари правительству Української республіки. Коли за 48 годин воно не здасться на ласку самодержавних комісарів, останні вважатимуть Центральну Раду «в состоянии открытой войны против советской власти!», – згода на фронті і зрада, війна всередині держави – така тактика нечуваного ще й небувалого, певне, в світі «правительства!».

Чим все закінчилося?

Більшовики не спинили своїх намагань захопити всю Україну, але через фіаско в Києві, вони почали діяти більш точково. Більшовицька фракція в повному складі переїхала до контрольованого радянськими військами Харкова, де 24-25 грудня провела альтернативний Всеукраїнський з'їзд рад. Участь в ньому взяли 206 делегатів, що представляли всього 82 ради з 240,

близько третини від усіх рад України. А вже 25 грудня цей з'їзд проголосив Україну Республікою Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, визнав її федеративною частиною радянської Росії і чинність декретів петроградського Раднаркому, обрав Центральний виконавчий комітет рад і Народний секретаріат – маріонетковий уряд. Петроградський Раднарком визнав легітимність харківського з'їзду і висловив готовність надавати йому підтримку в боротьбі з «буржуазною» Центральною Радою.

Харківський уряд не мав реальної влади на українській території і всі свої рішення приймав зі згоди Петрограда. Він був зручною ширмою для Раднаркому в Петрограді, який дістав можливість будь-яку агресію російських більшовиків списувати на внутрішній конфлікт між харківським Народним секретаріатом та київською Центральною Радою, тобто трактувати як громадянську війну в Україні.

26 грудня «червоні» частини, що дислокувались в Харкові й звідти мали відправлятися на Дон, несподівано напали на станцію Лозова, а за два дні, 28 грудня, на місто Чугуїв, з цього розпочалася «гаряча фаза» першої російсько-української війни. Війни, яка в історичній літературі отримала назву «рейкова», адже бойові дії переважно відбувались вздовж залізничних шляхів і за вузлові залізничні станції. Військові сили «червоних» не перевищували 7 тис. бійців, натомість Українська Центральна Рада могла розраховувати на підтримку близько 3,5-4 тис. вояків.

Впродовж січня більшовики, долаючи супротив окремих частин добровольчих батальйонів, поступово зайняли більшість міст на Лівобережній Україні і встановили там свій контроль.

24–27 січня розгорнулись запеклі бої за станцію Бахмач. 29 січня відбувся бій між українськими військами під командуванням Аверкія Гончаренка (старшини і юнаки 1-ї Української військової школи, Помічний курінь Січових Стрільців, загін Вільного козацтва) та російськими військами під командуванням Міхаїла Муравйова (1-ша революційна армія Павла Єгорова, 2-га Революційна армія Рейнгольда Берзіна) біля станції Крути. Безповоротні втрати українців становили 70-100 вояків, натомість «червоних» - близько 300 осіб загиблими. По завершенні бою українці відступили до ешелонів і вирушили в напрямку Києва, знищили за собою колії та мости. Чим на декілька днів було зупинено рух агресора, і це дозволило українській делегації в Бересті підписати мирний договір з країнами Четвертого союзу.

Із середини лютого 1918 року розпочався контрнаступ Збройних Сил УНР разом із союзними німецькими військами. До квітня місяця Україна була повністю звільнена від «червоних» військ.

Перша більшовицька окупація України завершилася. Тоді не дійшло до повної анексії її земель більшовицькою Росією, та в ході наступних збройних кампаній комуністична влада сповна продемонструвала свій окупаційний характер. Політика воєнного червоного терору супроводжувалася масовим пограбуванням населення, засланнями до таборів, «інститутом відповідачів» та круговою порукою селянства, спаленням цілих сіл за невиконання норм хлібозаготівель чи опір владі, терористичними методами управління на зайнятих землях. Уперше населення багатой на чорноземі України змушене було за мирного часу пережити голод у 1921-1923 роках.

Історичні паралелі: перша російсько-українська VS сучасна війна на Донбасі

Перша російсько-українська війна мала всі ознаки «гібридної війни». Петроградський Раднарком офіційно заперечував участь РСФРР у війні, ведучи її від імені харківського Народного секретаріату. На території Росії відбувалося формування збройних загонів (перші ешелони під командуванням Ховріна і Сіверса прибули до Харкова за тиждень до проголошення ультиматуму), із-за «поребрика» постачалася зброя і військово спорядження. Військові дії проти УНР супроводжувалися потужною «інформаційною війною», метою якої було посіяти зневіру і розчарування в українців, знищити їхню здатність до спротиву. Російська пропаганда намагалася витворити в українському суспільстві образ «чужої війни». Мовляв пересічних громадян це не стосується, нема війни між «братніми» російським та українським народами, а відбувається протистояння за владу між харківським Народним секретаріатом та «буржуазною» київською Центральною Радою. І це часто діяло, численні підрозділи ще старої російської армії, які «українізувалися», були названі іменами видатних українських діячів, українських гетьманів під впливом російської пропаганди заявляли про свій «нейтралітет» або навіть переходили на бік росіян.

Відбудова збройних сил «з нуля». Початок першої російсько-української війни, як, зрештою, і події весни 2014 року несподівано виявив, що Українська Народна Республіка не має в своєму розпорядженні військ, здатних її захистити. Більше того, українські політики не мали чіткого бачення щодо необхідності, шляхів творення і форми власних збройних сил:

регулярна армія, народне ополчення або міліційні формування. Зокрема, Володимир Винниченко та його соратники соціалісти були переконані, що до війни з російськими більшовиками не дійде, і не вбачали потреби у створенні регулярної армії. Відтак, організацію українського війська довелося здійснювати «на ходу» в умовах війни. Щойно 16 січня 1918 року Мала Рада ухвалила «Закон про створення народного війська». Ключову роль у творенні збройних сил УНР відігравав Генеральний секретар військових справ Симон Петлюра.

На захист УНР стали добровольці. Як і навесні 2014 року, головний тягар із захисту Батьківщини ліг на плечі бійців-добровольців, зібраних у таких частинах: Гайдамацький кіш Слобідської України, створений з ініціативи Симона Петлюри; 1-й курінь Січових стрільців під проводом Євгена Коновальця; допоміжний курінь Січових стрільців, укомплектований добровольцями-вихованцями вищих і середніх навчальних закладів Києва – Київського університету Св. Володимира, Українського народного університету, 2-ї Української імені Кирило-Мефодіївського товариства гімназії, кінний імені кошового отамана Костя Гордієнка полк, куренів Вільного козацтва тощо.

Більшовицька влада переслідувала все українське. Російські окупаційні війська розгорнули терор проти українців – підставою для розстрілів могла стати українська мова або ж документи, видані українськими органами влади. «Ми на практиці знаємо, що є завоювання України Совітською Росією. Ми пережили цілу вакханалію нищення всіх ознак української нації, топтання портретів Шевченка, розстрілів за українське посвідчення і за українську мову. Ми добре пам'ятаємо плакати з написом «Смерть буржуям и украинцам», ми знаємо факти, як місцеві совдепи закликали до себе вчителів українознавства в середніх школах і обвинувачували їх в тому, що вони викладають «контрреволюционную дисциплину», – писав часопис «Червоний прапор» – орган українських соціалдемократів (лівих) 14 лютого 1919 року. Письменник Валер'ян Поліщук навесні 1918-го занотував у щоденнику: «Я був за большевиками, чи лучше, за Совітом українських народних секретарів, бо не знав, що вони не українські, а грабіжницькі, борці проти українського всього. Закриття українських газет, театрів і т. ін. – це мене дуже обурило, і тепер я зненавидів оту «красную гвардию», що не питає хто ти, може, по міркуваннях большевик, а тільки український – зараз розстрілює».

Лідери російських більшовиків розглядали Україну як колонію, яка могла забезпечувати метрополію хлібом, цукром, вугіллям. Відповідно росіяни намагалися встановити свій контроль над багатими на природні ресурси регіонами, зокрема Донецьким басейном. Ще на початку червня 1917-го на загальних зборах київської організації більшовиків один із їхніх лідерів Георгій П'ятаков наголошував: «Ми підтримуємо українців у їхніх протестах проти всяких циркулярних заборон уряду, як-то заборона українського військового з'їзду. Але взагалі українців підтримувати нам не випадає, бо пролетаріатові рух цей не вигідний. Росія без української цукрової промисловості не може існувати, те саме можна сказати про вугілля, хліб (чорноземна смуга)». «Ради бога, використовуйте найбільш енергійних і революційних для відправлення хліба, хліба, хліба!!! Інакше Пітер може сконати. Спеціальні поїзди й загони. Зсипання і збирання. Проводжати поїзди. Повідомляти щодня. Ради бога!» – писав 15 січня 1918-го в листі до надзвичайного комісара РНК РСФРР в Україні Серго Орджонікідзе та командувача Південного угруповання більшовицьких військ Володимира Антонова-Овсієнка партійний вождь Владімір Ленін.

Детальніше можна дізнатись тут:

1. Ковальчук М. Невдалий Жовтень: спроба більшовицького повстання в Києві у 1917-му // Історична правда. 5 вересня 2012 р. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/09/5/93220/>
2. Файзулін Я. Більшовицька навала // «Український тиждень». <http://tyzhden.ua/History/65136>
3. Файзулін Я. Говорить на улицах на украинском языке стало опасно // Країна. 29 січня 2013 р. <https://gazeta.ua/ru/articles/history-journal/govorit-na-ulicah-na-ukrainskom-yazyke-stalo-opasno/479688>
4. Файзулін Я. В 300 шагах от поезда их расстреляли разрывными пулями // Країна. 22 січня 2013 р. <https://gazeta.ua/ru/articles/history-journal/v-300-shagah-ot-poezda-ih-rasstrelyali-razryvnymi-pulyami/478379?mobile=true>
5. Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917-1918 рр. – Т. 1. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2015. – 608 с.
6. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М. Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст. – К., 2016. – 248 с.
7. Відейко М., Галушка А., Лободаєв В., Майоров М. та ін. Історія українського війська. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 416 с.

8. Пінак Є., Чмир М. Військо Української революції 1917-1921 років. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 432 с.

9. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917-березень 1918). – К.; Львів : Б.в., 1996 . – 371 с. : іл. - Бібліогр.:с.355-368 с.